

Handläggare
Anneli Rydström
Telefon: 0850822068

Till
Älvsjö stadsdelsnämnd 2020-06-17

Betänkande av utredningen om välfärdsteknik i äldreomsorgen

Framtidens teknik i omsorgens tjänst (SOU 2020:14)

Yttrande till kommunstyrelsen

Förslag till beslut

Älvsjö stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Sammanfattning

Utredningen om ”Framtidens teknik i omsorgens tjänst” har lämnat förslag på åtgärder som kan främja införandet av välfärdsteknik för ökad trygghet och som stärker självständighet och livskvalitet för äldre samt avlastar personal och moderniserar verksamheten. Det finns idag osäkerhet kring de juridiska förutsättningarna att tillhandahålla välfärdsteknik till dem med nedsatt beslutsförmåga. I utredningen föreslås därför lagändringar.

Förvaltningen ställer sig positiv till utredningens olika förslag. Allmän satsning på digital kompetens, tydlighet i lagstiftningen och samverkan mellan vårdgivarna kan bidra till att fler äldre kan få ta del av välfärdstekniken och kunna använda digitala tjänster för ökad självständighet och livskvalitet. Kompetensutveckling, planering för kompetensförsörjning och ett nationellt kompetenscentrum för äldreomsorgen, kan bidra till att lyfta äldreomsorgen, öka statusen för vårdyrkena och verksamhetens viktiga betydelse i välfärdssamhället.

Bakgrund

Stadsdelsnämnden har fått betänkandet av utredningen om välfärdsteknik i äldreomsorgen ”Framtidens teknik i omsorgens tjänst” (SOU 2020:14) för yttrande till kommunstyrelsen.

Enligt direktiven (dir 2018:82) ska utredningen lämna förslag på åtgärder som kan främja införandet av välfärdsteknik för ökad trygghet och som stärker självständighet och livskvalitet för äldre och som avlastar personal och moderniserar verksamheten.

Av direktiven framgår att det finns oklarheter i lagstiftningen på vilket sätt personer med nedsatt beslutsförmåga kan erbjudas tjänster med hjälp av välfärdsteknik.

Förslagen ska gälla

- adekvat stöd, kunskap och förbättrade förutsättningar för personalen,
- förbättrade rättsliga förutsättningar för användning av välfärdsteknik, och
- förbättrad samverkan, nationellt stöd och myndigheternas roll.

Ärendets beredning

Ärendet är berett inom socialtjänstavdelningen. Ärendet tas upp i lokal samverkansgrupp den 2 juni 2020. Stadsdelsnämndens pensionärsråd lämnar sina synpunkter senast den 11 juni 2020.

Ärendet

Utredningens utgångspunkt har varit att uppmuntra till och underlätta spridningen av dagens välfärdstekniska lösningar som kan införas på kort sikt, men också som kan lägga en god grund för införandet av andra, mer utvecklade och avancerade lösningar i framtiden. I utredningen lämnas förslag på åtgärder som kan bidra till ett breddinförande av välfärdsteknik.

Välfärdsteknik

Välfärdsteknik kan användas av personen själv, en närstående, personal eller någon annan i personens närhet.

Trygghetslarm är den vanligaste formen av välfärdsteknik och har används sedan länge. Även så kallade passiva s.k. passiva larm eller sensorer, dvs. larmmattor, dörrlarm, rörelselarm etc. varit i bruk i många år. Nattillsyn via kamera och gps-larm är andra exempel. När det gäller stöd för personalen finns till exempel elektroniska planeringsverktyg i form av mobil-appar. Med dessa kan hemtjänsten lägga schema för hemtjänstpersonalens arbete, registrera besöken och göra anteckningar om besöken hos hemtjänstkunderna. Elektroniska lås, ”nyckelfrihemtjänst”, innebär att hemtjänsten inte behöver hantera nycklar. Läsplattor/surfplattor används också inom äldreomsorgens verksamheter.

I särskilda boenden är den vanligaste tekniken passiva larm, dvs. sensorer såsom dörrlarm, fall-larm och rörelse-detektorer. Exempel på välfärdsteknik vid särskilda boende är också, digitala lås (hotellås), elektronisk signering av mediciner, elektroniska medicinskåp, robotkatter, virtuella spel för stimulans och träning för personer med demens samt virtuella cyklar, men också

musikdocking, duschrobotar och inkontinenssensorer. WiFi uppkoppling har blivit vanligare.

Vårdplanering med hjälp av t.ex. video/webbkamera kan användas inför utskrivning från sjukhus med den enskilde tillsammans med personal på sjukhuset, biståndshandläggare och anhörig.

Utredningen menar att det är viktigt med en bred syn på välfärdsteknik som ska vara en ”stödande omgivning för ett aktivt liv”. Det handlar inte bara produkter utan främst om digitala tjänster.

Utredningens bedömning är att den definition av välfärdsteknik som framgår i Socialstyrelsens termbank inte speglar hur begreppet används och riskerar därmed att skapa oklarhet vid införande av digital teknik.

Utredningen föreslår att:

- Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att se över den definition av välfärdsteknik som förekommer i dess termbank.

Utredningen menar att för ett framgångsrikt breddinförande av välfärdsteknik krävs engagemang på alla nivåer i en organisation, där också samverkan inom kommunen och regionalt är nödvändigt. En framgångsfaktor är också personalens kompetens och möjlighet till kompetensutveckling.

Utredningen tar också upp fackförbundet Kommunals undersökning om välfärdsteknik, ”*För trygghet, hälsa och utveckling i arbetet*” som innehåller resultatet av flera undersökningar, bl.a. en medlemsundersökning. Undersökningen visade bland annat att nära 80 procent av undersköterskor och vårdbiträden använder digitala lösningar, inbegripet välfärdsteknik, varje dag. Många hade också deltagit i utbildning. Undersökningen visade att del teknik och digitala tjänster är till hjälp och underlättar arbetet medan andra digitala tjänster tar tid och kan vara stressande.

Hinder och osäkerheter som hämmar utvecklingen

Utredningen konstaterar genom sin kartläggning att kommunerna kommit olika långt när det gäller digitaliseringen inom äldreomsorgen. Det är fortfarande mycket få äldre som får tillgång till tjänster utformade med välfärdsteknik, trots de fördelar som välfärdstekniken har i olika avseenden. ”Att gå från projekt till breddinförande har visat sig svårt för kommunerna”, konstaterar utredningen.

Sex huvudsakliga hinder för ett bredare införande av välfärdsteknik har identifierats. Det handlar om:

1. Osäkerhet kring de juridiska förutsättningarna att tillhandahålla välfärdsteknik till dem med nedsatt beslutsförmåga, vilket också tas upp i direktiven.
2. Bristande digital infrastruktur, både i fråga om den tekniska infrastrukturen och när det gäller digitalt informationsutbyte.
3. Bristande kompetens i fråga om digitalisering och välfärdsteknik i alla yrkesgrupper inom äldreomsorgen.
4. Bristande samverkan och samordning mellan huvudmän men också mellan stat, region och kommun.
5. Bristande nationell styrning – statliga myndigheters uppdrag överlappar och styrningen upplevs ibland som motsägelsefull.
6. Fragmentiserad kunskapsbildning inom äldreomsorgen.

Rättsliga förutsättningar

En central del i utredningens uppdrag har handlat om de rättsliga förutsättningarna för att tillhandahålla välfärdsteknik till dem med nedsatt beslutsförmåga. Utredningen föreslår därför ändringar i flera lagar, såsom socialtjänstlagen, patientlagen, hälso- och sjukvårdslagen, lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och i offentlighets- och sekretesslagen.

Vård och omsorg för personer med nedsatt beslutsförmåga
Utredningen föreslår en reglering i patientlagen (2014:821) och en reglering i socialtjänstlagen (2001:453) som tydligt gör det möjligt att ge vård och omsorg till människor med varaktigt nedsatt beslutsförmåga. Förslagen utgår från metoder som används i dag.

Förslag: I 4 kap. patientlagen föreslås en bestämmelse som lyder: Om det står klart att patienten inte endast tillfälligt saknar förmåga att samtycka till hälso- och sjukvård ska vården ges utifrån en bedömning av vad som är bäst för patienten i det enskilda fallet. Patientens vilja ska klarläggas så långt som det är möjligt och alltid respekteras.

I socialtjänstlagen föreslås en i stort sett likalydande regel för att underlätta tillämpningen, men med tillägget att den enskildes förmåga till samtycke ska bedömas av legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal, som kan vara en sjuksköterska (gärna en demenssjuksköterska) eller arbetsterapeut.

Förslag: I 4 kap. socialtjänstlagen föreslås en ny bestämmelse, 1 d §, av följande lydelse: Om det står klart att en enskild inte endast tillfälligt saknar förmåga att samtycka till en viss insats får insatsen ges efter en individuell behovsbedömning med utgångspunkt i den enskildes bästa. Den enskildes vilja ska klarläggas så långt som det är möjligt och alltid respekteras. Vid bedömningen ska iaktas vad som i 3 kap. 8 § föreskrivs om användning av digital teknik som medför övervakning eller kartläggning av enskilds personliga förhållanden. Den enskildes förmåga till samtycke ska bedömas av legitime-rad hälso- och sjukvårdspersonal.

För att säkerställa en god kvalitet i biståndsbedömningarna för denna särskilt utsatta grupp, vill utredningen som huvudregel att en samordnad individuell plan upprättas i samband med biståndsbedömningen. Om samverkan inte går att lösa på annat sätt måste kommunen kunna kräva att regionen ställer legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal till förfogande för dessa bedömningar. Därför föreslås en sådan regel i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

Av 16 kap. 5 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) framgår att regioner är skyldiga att ställa personal till socialtjänstens förfogande för sådana bedömningar. För den som inte endast tillfälligt saknar förmåga att samtycka till vård och omsorg ska en individuell plan enligt 2 kap. 7 § upprättas om inte särskilda skäl talar emot det.

Förslag: I hälso- och sjukvårdslagen införs en ny bestämmelse, 16 kap. 5 §, av följande lydelse: Regionen ska till kommunerna inom regionen avsätta de resurser som behövs i fråga om hälso- och sjukvårdspersonal för bedömning av en enskilds förmåga att lämna samtycke till insatser vid tillämpning av 4 kap. 1 d § socialtjänstlagen (2001:453).

gäller sådan teknik som kan anses medföra övervakning eller kartläggning av enskildas personliga förhållanden.

Förslag: I 3 kap. socialtjänstlagen införs en ny bestämmelse av följande lydelse: Användning av digital teknik som medför övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden får ske inom socialtjänsten under förutsättning att ändamålet är att säkerställa eller öka den enskildes trygghet, självständighet, aktivitet eller delaktighet. Värdet av att använda tekniken ska vid en samlad bedömning uppväga intrånget i den enskildes personliga integritet.

För att skapa acceptans för ett breddinförande av välfärdsteknik inom socialtjänsten behöver kommunerna bli bättre på att skydda enskildas känsliga personuppgifter. Utredningen föreslår därför regler i lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Förslag: I lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten (SoLPUL) införs en ny bestämmelse, 9 §, med ny rubrik ("Informationssäkerhet")

Kompetensutveckling och kompetensförsörjning

Introduktion av digital teknik leder ofta till nya arbets sätt, vilket ställer krav på kompetensutveckling, delaktighet i beslutsprocessen och förebyggande arbetsmiljöarbete. Framtidens äldreomsorg måste kännetecknas av ett kollegialt lärande, kontinuerlig kompetensutveckling och medarbetardriven innovation, menar utredaren.

Utredningens bedömning är att kompetensen inom äldreomsorgen behöver höjas, generellt och specifikt, dels på grund av ökade krav på kvalitet och produktivitet, dels för att kunna möta de behov som digitalisering medför. Det handlar inte minst om kompetens i fråga om verksamhetsutveckling, logistik och pedagogik. För att möta detta finns det behov av att standardisera utbildningsinnehåll både på grundläggande nivå och i fråga om vidareutbildning.

Utredningen föreslår att:

- Universitetskanslersämbetet (UKÄ) och Socialstyrelsen ges i uppdrag dels att se över kompetensförsörjningen inom socialtjänsten och då särskilt äldreomsorgen, dels att se över vilka behov av och möjligheter till specialisering som finns för biståndshandläggare.
- Regeringen anvisar medel så att ett särskilt fördjupningsprogram för undersköterskor och andra yrkesgrupper med inriktning mot äldreomsorg tas fram på nationell nivå och ges spridning genom Myndigheten för yrkeshögskolan.
- Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram stöd för den närmare tillämpningen av de nu föreslagna bestämmelserna i patientlagen och socialtjänstlagen om vård och omsorg till

personer med nedsatt beslutsförmåga, särskilt i fråga om välfärdsteknik.

- Vinnova får i uppdrag att i samverkan med berörda myndigheter och andra aktörer ta fram modeller för upphandling, stöd och stimulans som leder fram till att en lämplig styrning mot ökad användning av välfärdsteknik inom vård och omsorg kan utarbetas, testas och implementeras inom socialtjänsten.

Utredningen tar upp att äldreomsorgen redan har och kommer framöver att få ännu större svårigheter att rekrytera tillräckligt med kompetent personal. Kompetensförsörjningen kan inte uteslutande ta sikte på att attrahera och rekrytera ny omsorgspersonal, utan måste även handla om att ta tillvara den fulla potentialen hos redan anställda genom att skapa en hållbar och attraktiv arbetsmiljö. Genom digitalisering och användning av välfärdsteknik kan arbetet organiseras på sätt som kan innebära att personalen får mer tid till omsorgsarbetet och mer flexibilitet i utförandet, vilket i sin tur kan bidra till minskad stress och även minska belastningsskador hos omsorgspersonalen.

Nationellt centrum för äldreomsorgen

Ambitionen att bredd införa välfärdstekniska lösningar inom äldreomsorgen skulle kunna bli en startpunkt för utveckling av äldreomsorgen som helhet, menar utredaren.

För att främja införandet av välfärdsteknik i kommunerna behövs också stöd och samverkan kring verksamhetsutveckling, förändringsledning, offentlig upphandling, metoder för samverkan och omvärldsbevakning.

Utredningen förslår att:

- Regeringen inrättar ett nationellt centrum för äldreomsorgen i syfte att skapa en nationell plattform för samverkan. En del i uppdraget ska vara att bidra med metoder för verksamhetsutveckling inom digitalisering och välfärdsteknik.

Digital kompetens

Utredning tar bland annat upp att digital kompetens är det första av fem delmål i regeringens digitaliseringsstrategi. Vidare att kunna använda internet via en dator, surfplatta eller telefon numera är en förutsättning för att kunna vara delaktig i samhället. Att äldre i allmänhet är negativa till ny teknik är en myt. Många äldre har en positiv inställning till ny teknik och teknikanvändning, skriver utredaren.

Utredningen tar också upp att teknik som inte upplevs som enkel inte kommer att användas och uppskattas. Detta ställer krav på aktörer som utvecklar tjänster och produkter. Tekniken behöver

därför utvecklas utifrån en större kunskap om hur åldrandet och sjukdom påverkar våra fysiska och kognitiva funktioner.

Utredningen föreslår att:

- Offentliga medel bör avsättas för finansiering av invånarutbildning i digital kompetens i såväl kommunal regi som för bidrag till sådan verksamhet som bedrivs i föreningsform.

Synpunkter och förslag

Förvaltningen ställer sig positiv till utredningens förslag, som kan bidra till och skapa förutsättningar för en ökad användning av välfärdstjänster.

En central fråga i utredningen handlar om de rättsliga förutsättningarna med fokus på reglering av samtycke från personer med nedsatt beslutsförmåga. Lagförslag föreslås som förtydligar detta.

Förvaltningen anser att en viktig förutsättning är en väl fungerande samverkan mellan vårdgivaren för en trygg och säker vård och omsorg om de äldre. Samverkan kommer också att bli en allt viktigare fråga utifrån den demografiska utveckling med allt fler äldre och som kan komma att vårdas i hemmet.

Oavsett val av välfärdstjänst eller annan insats är det viktigt att insatsen anpassas och utgår från personens behov och bidrar till ökad självständighet, trygghet och säkerhet. Det är viktigt att insatsen följs upp för att säkerställa att den är anpassad utifrån personens behov.

Förvaltningen vill lyfta fram att det både inom hemtjänsten och på äldreboendena en hel del välfärdsteknik och digitala tjänster. Det finns både kunskap och ett stort intresse hos verksamheterna såväl hos ledningen som medarbetarna att använda välfärdsteknik, delta i olika utvecklingsprojekt och lära sig mer. Detta är viktigt att ta tillvara och något som förvaltningen uppmuntrar. En del teknik och digitala tjänster är tillgängliga och går snabbt att ta till sig och använda i verksamheten medan andra t.ex. olika ”pilotprojekt” som ska genomgå en längre process, kan ta tid innan de kan genomföras. För verksamheterna är det viktigt att det finns tillgänglig support när det ”krånglar” och man behöver stöd och hjälp.

Under coronapandemin kan vi se att de digitala kontakterna har ökat och är betydelsefulla, då man inte kan träffas som vanligt. Genom digitala möten kan t.ex. de boende på vård- och omsorgsboende

hålla kontakt med sina anhöriga. Äldreomsorgens öppna träffpunkter som håller stängt, kommunicerar med de äldre bland annat via sociala medier.

Förvaltningen anser att en av de viktigaste frågorna är kompetensförsörjningen inom äldreomsorgen. En modern äldreomsorg som använder välfärdsteknik och satsar på kompetensutveckling och en hållbar arbetsmiljö kan bidra till att attrahera nya medarbetare och öka intresset för arbete inom äldreomsorg.

Digitaliseringen går snabbt och kan skapa nya möjligheter för den enskilde och för i vården och omsorgen. Samtidigt finns det risk för att den allt snabbare digitaliseringen kan innebära att äldre eller personer med funktionsnedsättning ställs utanför. Välfärdstekniken och digitala tjänster bör så långt som möjligt vara tillgängliga för alla och anpassade så att dessa kan användas av alla oavsett individuella förutsättningar. Det är viktigt att särskild hänsyn tas till personer med bristande tekniska och digitala förkunskaper, samt personer med annat modersmål än svenska.

Gunilla Davidsson
Stadsdelsdirektör

Marja Kammouna
Avdelningschef

Bilagor

Remissunderlag - Betänkande av utredningen om välfärdsteknik i äldreomsorgen - Framtidens teknik i omsorgens tjänst (SOU 2020:14)

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Gunilla Davidsson, Stadsdelsdirektör	2020-06-02
Marja Kammouna, Avdelningschef	2020-06-02